

MGR BEDNARZ BARTŁOMIEJ
Catholic University of Ružomberok (Slovakia)

Pedagogist. Research interests: resocialization, care and educational pedagogy, occupational therapy, uniformed services, security, crisis management, prevention of risky behaviors in children and adolescents, addictions.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3105-9144>

E-mail: bartlomiej.bednarz@interia.pl

CC-BY-NC-ND 4.0 Deed

CHRISTIAN SOCIAL PHILOSOPHY AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES

Chrześcijańska filozofia socjalna przełomu XIX i XX wieku

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2025.37.18>

Wstęp

XIX wiek był okresem wielkich przemian społeczno- gospodarczych. W okresie tym dzięki procesom urbanizacji powstało wiele dużych miast, produkcja dóbr zwiększyła się wielokrotnie, a produkcja fabryczna zastąpiła drobne warsztaty rzemieślnicze; znaczenie niektórych grup społecznych i zawodowych, jak np. chłopów zmalało, a pojawiły się nowe, wcześniej nieznanne grupy, jak robotnicy czy właściciele fabryk, pomiędzy którymi widoczna była bardzo duża przepaść majątkowa i statusowa w społeczeństwie¹.

W wieku tym rozwijały się i zdobywały coraz więcej zwolenników, takie poglądy w filozofii społecznej jak socjalizm i liberalizm. Liberalizm jest poglądem, który opiera rozwiązanie wszystkich kwestii społecznych na wolności, a socjalizm z kolei promuje wszędzie równość. Wolność jest bardzo ważna dla życia człowieka i społeczeństwa. Jednak nieskrępowana i nieodpowiedzialna prowadzi do anarchii, do niewolnictwa, do uzależnienia od rzeczy, które jednostka może swobodnie wybierać, ale źle wybrane stają się szkodliwe zarówno dla niej jak i dla społeczności, w której żyje. Równość jest także ważna dla ludzi, ponieważ jesteśmy równi pod pewnymi względami tutaj na ziemi, jednak nie wszyscy jesteśmy tacy sami, jesteśmy różnymi osobami, które poprzez posiadane różnice mają się wzajemnie uzupełniać².

Na przeciw poglądom socjalistów i liberałów na przełomie XIX i XX wieku wyszła nauka społeczna Kościoła Katolickiego. Chrześcijańska filozofia społeczna traktuje człowieka jako cel sam w sobie. Wzywa do solidarności, aby umożliwić samorealizację wszystkim ludziom i jednocześnie opowiada się również za pomocniczym charakterem społeczeństwa³. Każda osoba ludzka jest ważna i każda ma potencjał aby się rozwijać oraz kształtować swoją osobowość, zgodnie z darem otrzymanym od Boga. Aby jednak ten rozwój mógł prawidłowo przebiegać należy stworzyć dla niej odpowiednie, zdrowe środowisko społeczne, a nie jest to możliwe bez ludzkiego poświęcenia i łaski Bożej.

W chrześcijańskiej nauce społecznej obserwujemy kolejne etapy jej rozwoju przedstawiane przede wszystkim w encyklikach społecznych papieży począwszy od Leona XIII, aż po obecnie urzędującego Ojca Świętego Leona XIV. W pozycji tej przybliżona zostanie

¹ Zintegrowana platforma edukacyjna – [www.https://zpe.gov.pl/a/jak-zmienil-sie-swiat-w-xix-wieku-lekcja-powtorzeniowa/D3fKfGBIo](https://zpe.gov.pl/a/jak-zmienil-sie-swiat-w-xix-wieku-lekcja-powtorzeniowa/D3fKfGBIo) [dostęp: 06.06.2024r.]

² A. Akimjak, *Socjalna filozofia*, Levoča 2015, s. 6- 7

³ Tamże, s. 13- 14.

filozofia socjalna trzech papieży przełomu XIX i XX wieku: Leona XIII, Piusa X oraz Benedykta XV.

1. Wkład Leona XIII

Pontyfikat papieża Leon XIII przypadła na lata 1878 - 1903. Urodził się on 2 marca 1810 roku w Carpineto we Włoszech, jako Vincenzo Gioacchino Pecci, w rodzinie Ludwika i Anny Proserpi Buzia, a zmarł 20 lipca 1903 roku w Watykanie⁴. Po ukończeniu szkoły przygotowawczej, w latach 1824-1832 studiował w Kolegium Rzymskim, gdzie w 1832 roku uzyskał stopień doktora teologii. Świecenia kapłańskie przyjął 31 grudnia 1837. W latach 1841-1843 był delegatem apostolskim w Perugii i Spoleto. Po uzyskaniu w 1843 roku godności arcybiskupa Damiety został nuncjuszem apostolskim w Brukseli, gdzie zetknął się z problemami industrializacji oraz zasadami parlamentarnej formy sprawowania rządów. Urząd nuncjusza pełnił do 1844 roku. 19 stycznia 1846 został mianowany arcybiskupem Perugii i kardynałem in petto. Diecezją tą kierował przez dwadzieścia pięć lat. W 1853 roku papież Pius IX oficjalnie mianował go kardynałem, a 21 września 1877 kamerlingiem w kurii rzymskiej. Po śmierci Piusa IX, 20 lutego 1878 został wybrany papieżem i przyjął imię Leon XIII⁵. Był on 256 biskupem Rzymu, a jego pontyfikat był jednym z najdłuższych w historii papiestwa.

Jednym z największych zadań, z jakim przyszło się zmierzyć Leonowi XIII było rozwiązanie kwestii socjalnej, której podstawą była problematyka robotnicza. Od papieża oczekiwano wprowadzenia nowej jakości w Kościele, dostosowanej do podlegających przeobrażeniom realiów: społecznych, gospodarczych i ideowych. Odpowiedzią na tą nową rzeczywistość miała być pierwsza encyklika społeczna o tzw. kwestii robotniczej - *Rerum novarum*⁶. Ogłoszona ona została 15 maja 1891 roku. Jej powstanie uważa się za początek nowoczesnej nauki społecznej Kościoła. Papież przedstawił w niej wizję poprawy stosunków społecznych opartą na moralności, prawie naturalnym i nauce Kościoła. Zaprezentował w niej sposoby na polepszenie położenia robotników, którzy to w największym stopniu zostali dotknięci niezasłużoną nędzą. Uznał rozwiązania proponowane przez myśl socjalistyczną za fałszywe, zgubne, a zaproponował w ich miejsce katolicką myśl pracy, własności, współpracy między klasowej, sprawiedliwości społecznej i godności⁷.

Ojciec Święty w powyższej encyklice mocno krytykował główny postulat doktryny socjalistycznej, który domagał się wprowadzenia własności wspólnej. Zdaniem papieża, takie rozwiązanie uderza w samego robotnika, gdyż uniemożliwia mu swobodne rozporządzanie własnymi dochodami. Poza tym może ono zagrażać autonomii rodziny i wiązać się z nadmierną kontrolą ze strony państwa. Według Papieża własność indywidualna jest czymś zgodnym z naturą, a jej likwidacja jest z ową naturą sprzeczna⁸.

Za błędną uważał także kolejną doktrynę socjalistyczną jaką była tzw. walka klas, twierdząc, że ani kapitał bez pracy ani bez kapitału praca istnieć nie może⁹. Leon XIII wskazywał na konieczność koegzystencji różnych klas społecznych, ponieważ według niego nie są one sobie przeciwne, lecz są wzajemnie dla siebie niezbędne i się nawzajem uzupełniają,

⁴ J. Marcinek (red.), *Encyklopedia Szkolna A-Z Liceum*, Kraków 2005.

⁵ E-ncyklopedia - www.silesia.edu.pl/index.php/Leon_XIII [dostęp: 03.12.2024r.]

⁶ A. Wróbel, *Encyklika Rerum novarum - magna charta katolickiej nauki społecznej* [w:] *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* nr 33 [red:] K. Glombik, Opole 2013, s. 313.

⁷ Tamże, s. 313- 314.

⁸ M. Nowak, *Encyklika Rerum novarum - odpowiedź na Marksa i nie tylko* [w:] *Przegląd Filozoficzny - Nowa Seria* nr 4/2018 [red:] B. Dziobkowski, Warszawa 2018, s. 349.

⁹ Leon XIII, *Rerum novarum* - www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.pdf [dostęp: 02.12.2024r.]

tworząc jedną w pełni zintegrowaną całość opartą na wzajemnych potrzebach i możliwościach¹⁰.

Rerum novarum poza krytyką rozwiązania socjalistycznego zawierała przede wszystkim postulaty dotyczące uzdrowienia niesprawiedliwego ustroju społecznego, który zapanował w uprzemysłowionych społeczeństwach zachodu. Papież oprócz udzielenia ogólnych wskazań, takich jak wezwanie skierowane do bogatych i do pracodawców, aby nie uważali robotników za niewolników, ale żeby szanowali ich godność osobistą, przypominał także, że zbrodnią wołającą o pomstę do nieba jest zatrzymywanie należnej komuś zapłaty¹¹. Stwierdził, że bogaci mają obowiązek wystrzegać się, aby nie robili uszczerbku w mieniu proletariuszy zarówno gwałtem, jak podstępem i lichwą, a to tym więcej, że robotnicy mniej są zdolni do samoobrony, a ich mienie im szczuplejsze, tym świętszym być powinno¹².

Leon XIII wymienił także obowiązki proletariusza i robotnika oraz bogatych i pracodawców. I tak proletariusze i robotnicy zdaniem Ojca Świętego powinni:

- w całości i wiernie wykonywać pracę, do której się zobowiązali umową wolną i odpowiadającą słuszności;
- nie szkodzić pracodawcy na majątku i nie znieważać jego osoby;
- w dochodzeniu swych praw wstrzymać się od gwałtu i nie wywoływać rozruchów oraz nie łączyć się z ludźmi przewrotu wzniciającymi nieumiarkowane nadzieje i rzucającymi wielkie obietnice, których następstwem jest bezpożyteczne rozczarowanie i ruina życia gospodarczego.

Natomiast bogaci i pracodawcy powinni według papieża:

- nie uważać robotnika za niewolnika;
- brać pod uwagę religijne i duchowe potrzeby pracowników;
- nie nakładać pracy przewyższającej siły robotnika ani takiej, która nie odpowiada jego wiekowi lub płci;
- każdemu oddać to, co komu się należy oraz wystrzegać się, by nie robić uszczerbku w mieniu proletariuszy, zarówno gwałtem, jak podstępem i lichwą¹³.

Papież w encyklice poruszył także zagadnienia związane z rodziną. Określał ją mianem społeczności domowej, której obowiązki i prawa powinny być niezależne od państwa, ponieważ powstała ona przed tym, nim zaczęły kształtować się społeczności narodowe. Według Ojca Świętego to właśnie w rodzinie własność prywatna nabiera szczególnej wartości, umożliwiając jej utrzymanie i rozwój, jest ona czynnikiem niezbędnym do jej przetrwania, czemu ma sprzyjać m.in. możliwość dziedziczenia własności prywatnej¹⁴.

Leon XIII konfrontował rodzinę z państwem, uważał że państwo i rodzina to dwie odmienne, różniące się wielkością, ale jednak współpracujące ze sobą i uzupełniające się wzajemnie struktury społeczne. Obie mają prawo do nabywania i posiadania własności koniecznej do prawidłowego funkcjonowania. Państwo nie powinno zanadto ingerować w rodzinę, lecz powinno pomagać jej w spełnianych przez nią funkcjach, a w przypadku jej zagrożenia interweniować¹⁵. Niedomaganie rodziny jako podstawowej komórki społecznej według Ojca Świętego przekłada się na funkcjonowanie reszty społeczeństwa. Rodzina wymaga szczególnej pieczy i ochrony ze strony państwa, jednak należy także uważać na zbyt ni interwencjonizm państwowy, który wchodząc w miejsce władzy rodzicielskiej, godzi m.in. w

¹⁰ T. Sowiński, *Stosunek encykliki Leona XIII "Rerum novarum" do przemian społecznych w XIX-wiecznej Europie*, [w:] Studia Gdańskie. *Wizje i rzeczywistość*, T. 6 [red:] E. Baniecka, Gdańsk 2009, s. 139

¹¹ M. Nowak, dz. cyt., s. 350

¹² Leon XIII, dz. cyt., [dostęp: 02.12.2024r.]

¹³ T. Sowiński, dz. cyt., s. 143- 144

¹⁴ A. Wróbel, dz. cyt., s. 316- 317

¹⁵ Leon XIII, dz. cyt., [dostęp: 02.12.2024r.]

prawidłowe wychowywanie dzieci. Zmiany postaci tradycyjnej rodziny wprowadziłyby zamęt, niepokój oraz przewartościowanie nienaruszalnego, prawnonaturalnego systemu wartości¹⁶.

W *Rerum novarum* Ojciec Święty wskazywał także na potrzebę tworzenia chrześcijańskich stowarzyszeń zawodowych. W związku z tym, że miliony robotników przyłączały się do działających od dawna związków zawodowych, które nie brały pod uwagę dobra duchowego chrześcijan oraz nierzadko pozostawały pod wpływami socjalistów, Leon XIII wskazywał, że zadaniem chrześcijańskich związków zawodowych jest nie tylko obrona interesów robotników, lecz także zabezpieczenie ich dobra religijno - moralnego. Zachęcał aby dla najwyższego dobra człowieka i jego udoskonalenia religijno-moralnego duchowieństwo tak zakonne jak i diecezjalne przejęło starania o dobro duchowe stowarzyszeń robotniczych¹⁷.

Encyklika *Rerum novarum* jest tylko jednym z wielu dokumentów odnoszących się do kwestii polityczny i społecznych jakie zostały wydane przez papieża Leona XIII. W rzeczywistości przed opublikowaniem *Rerum novarum* papież wydał około pięciu innych encyklik poruszających problemy polityczne, społeczne i gospodarcze, w tym także kwestię niewolnictwa¹⁸. Chociażby w 1881 roku w encyklice *Diu Turnum Illud* papież omówił problem pochodzenia władzy państwowej, uważając, iż pośrednio pochodzi ona od Boga. W 1888 roku w encyklice *Libertas praestantissimum*, omówił problemy tolerancji i wolności, w tym także wolności politycznej; w tym samym roku opublikował także encyklikę *In Plurimis*, w której poruszał kwestie niewolnictwa, uważając że było ono niezgodne z Pismem Świętym, ponieważ Bóg powiedział, aby człowiek miał władze nad zwierzętami, nie zaś nad drugim człowiekiem. Dwa lata później w encyklice *Sapientie Christiane* Leon XIII określił obowiązki chrześcijanina - obywatela, a także mówił w niej o roli państwa i stosunku do niego człowieka wierzącego¹⁹. W 1895 roku Ojciec Święty wydał także encyklikę *Immortale Dei*, w której przedstawił pogląd, że wolność religijna rozumiana jako możliwość robienia tego, co się komu podoba, nie ma podstaw moralnych, taka wolność religijna według papieża nie może być przedmiotem nauczania Kościoła. W encyklice tej potępił również rozdział Kościoła od państwa rozumiany jako uznanie przez państwo, że nie istnieją żadne związki ani wspólne sprawy między jego zadaniami a misją Kościoła, czy wręcz jako próbę wprowadzenia niezgody między tymi dwiema władzami²⁰. Po 1891 roku Ojciec Święty wielokrotnie powracał do różnych zagadnień dotyczących kwestii społecznych i nieustannie podkreślał konieczność wzrostu poziomu moralnego w życiu publicznym²¹.

2. Nowe ujęcie Piusa X

W 1903 roku podczas konklawe, zwołanego po śmierci Papieża Leona XIII, nowym Ojcem Świętym i 257 następcą Świętego Piotra wybrany został kardynał Giuseppe Melchiorre Sarto, który przybrał imię Pius X. Urodził się on 2 czerwca 1835 roku w Riese koło Treviso we Włoszech, a zmarł 20 sierpnia 1914 w Rzymie²². Po ukończeniu seminarium w Padwie, 18 września 1858 otrzymał święcenia kapłańskie. 10 listopada 1884 Leon XIII mianował go biskupem Mantui, a sakrę przyjął sześć dni później. 12 czerwca 1893 został kreowany kardynałem prezbiterem i otrzymał kościół tytularny San Bernardo alle Terme, a trzy dni

¹⁶ A. Wróbel, dz. cyt., s. 318

¹⁷ K. Ryczan, *Kościół a związki zawodowe*, s. 5 - www.theo-logos.pl/server/api/core/bitstreams/b74e95b1-9f4b-4e64-bfc0-bff8cad5953f/content [dostęp: 03.12.2024r.]

¹⁸ A. Akimjak, dz. cyt., s. 29- 30.

¹⁹ T. Sowiński, dz. cyt., s. 132- 133.

²⁰ M. Kmiec, *Niezmiennosc nauczania Kościoła Katolickiego o wolności religijnej* [w:] *Chrześcijaństwo, świat, polityka* [red:] P. Mazurkiewicz, Warszawa 2020, s. 175.

²¹ A. Akimjak, dz. cyt., s. 30.

²² Encyklopedia PWN- www.encyklopedia.pwn.pl/haslo/Pius-X;3957790.html [dostęp: 04.12.2024r.]

później papież mianował go Patriarchą Wenecji²³. W 1913 Pius X doznał zawału serca. W 1914 poważnie zachorował, a wydarzenia, które doprowadziły do I wojny światowej tylko pogorszyły jego stan. Zmarł w Rzymie, w nocy 20 sierpnia 1914. Beatyfikowany został przez papieża Piusa XII 3 czerwca 1951. Ten sam papież dokonał także jego kanonizacji niespełna trzy lata później- 29 maja 1954.

Pius X w swoim nauczaniu poruszał problemy społeczne przy okazji różnych wydarzeń, które naznaczyły okres jego pontyfikatu. Ponieważ interesował go przede wszystkim kryzys modernizmu, nie opublikował dużej encykliki społecznej²⁴.

Modernizm jest ideologią, według której prawdy religijne, a zwłaszcza nauczanie katolickie, są wyprowadzane i interpretowane zgodnie z osobistym doświadczeniem religijnym, pod wpływem ducha obecnej epoki²⁵. Moderniści proponowali podejście do Pisma Świętego, oparte na krytycznej analizie tekstów. Według nich, Biblia powinna być interpretowana w kontekście historycznym i literackim, co mogło zmieniać tradycyjne rozumienie niektórych fragmentów. Uważali oni także, że dogmaty kościelne mogą ewoluować w czasie, a Kościół musi dostosowywać swoje nauki do zmieniających się realiów społecznych i intelektualnych²⁶.

Podstawą modernizmu jest system filozoficzny, zwany agnostycyzmem. Nie uznaje on nic więcej, jak doświadczenie uzyskane przez zjawiska. Wszystko, co leży poza zjawiskami, jest niepoznawalne i niedostępne dla rozumu ludzkiego. Taka zasada, przeniesiona w sferę religijną, burzy wszelkie podwaliny wiary, odrywa ją od rzeczywistości i rzuca daleko poza granice ludzkiej wiedzy²⁷.

Papież Pius X, był znany ze swojego tradycjonalizmu i silnego przywiązania do klasycznych nauk Kościoła. Przez cały okres swojego pontyfikatu dążył do umocnienia doktryny katolickiej i walki z nowinkarstwem. Modernizm, który pojawił się po raz pierwszy pod koniec XIX i na początku XX wieku, został potępiony przez niego w 1907 roku w encyklice *Pascendi Dominici Gregis*. Encyklika ta była kulminacją jego działań przeciwko tej ideologii.

Na wstępie encykliki Ojciec Święty zaznaczył, że w obecnych mu czasach zwolenników błędów należy dziś szukać nie już wśród otwartych wrogów Kościoła, ale w samym Kościele: ukrywają się oni - że tak powiemy - w samym wnętrzu Kościoła; stąd też mogą być bardziej szkodliwi, bo są mniej dostrzegalni. Będziemy więc mówić, Czcigodni Bracia, nie o niekatolikach, lecz o wielu z liczby katolików świeckich, oraz – co jest boleśniesz – o wielu z grona samych kapłanów²⁸. Modernizm katolicki w encyklice nazywa syntezą wszystkich herezji. Papież zwraca uwagę na błędy z niego płynące takie jak: agnostycyzm, immanentyzm życiowy, religię jako owoc przyrody, ewolucję dogmatów, doświadczenie religijne, negację Tradycji, symbolizm teologiczny, permanentyzm, ewolucjonizm religii oraz manię reformatorską we wszystkich dziedzinach życia kościelnego.

Do kwestii społecznych Ojciec Święty odniósł się m.in. w encyklice *Singulari quadam* z 1912 roku. Określa w niej podstawowe zasady jakimi powinni kierować się katolicy oraz obowiązki jakie posiadają, a także odnosi się do funkcjonowania stowarzyszeń katolickich. Pius X stwierdza w niej, że wszyscy katolicy mają obowiązek, zarówno w życiu prywatnym jak i

²³ The Cardinals of the Holy Roman Church Biographical Dictionary Pope Leo XIII (1878-1903) Consistory of June 12, 1893 (XIX)- www.cardinals.fiu.edu/bios1893-ii.htm#Sarto [dostęp: 03.12.2024r.]

²⁴ A. Akimjak, dz. cyt., s. 30 – 31.

²⁵ Catholic Culture – www.catholicculture.org/culture/what_you_need_to_know/index.cfm?id=78 [dostęp: 01.12.2024r.]

²⁶ Rodzina Katolicka – www.rodzinakatolicka.pl/sw-pius-x-pascendi-dominici-gregis-o-zasadach-modernistow/ [dostęp: 05.12.2024r.]

²⁷ S. Okoniewski, *Słowo wstępne do Encykliki o zasadach modernistów* [w:] Encyklika *Pascendi Dominici Gregis* O zasadach modernistów [autor:] Pius X, Kraków 2013, s. 8

²⁸ Pius X, Encyklika *Pascendi dominici gregis* O zasadach modernistów-www.sanctus.pl/index.php?grupa=89&podgrupa=500&doc=450 [dostęp:]04.12.2024r.]

publicznym, nieustraszenie głosić prawdy i zasady chrześcijańskie ogłoszone przez Urząd Nauczycielski Kościoła katolickiego: dokonując jakiegokolwiek czynności, nawet w sferze dóbr doczesnych, chrześcijanin nie może ignorować dobra nadnaturalnego. Raczej, zgodnie z nakazem filozofii chrześcijańskiej, musi uporządkować wszystkie rzeczy ku celowi ostatecznemu, mianowicie Najwyższemu Bogu. Wszystkie jego działania, które są moralnie albo dobre, albo złe (inaczej mówiąc: czy są one zgodne lub niezgodne z prawem naturalnym i boskim) podlegają wyrokowi urzędu sędziowskiego Kościoła. Wszyscy, którzy noszą chwalebne imię chrześcijan, czy to indywidualnie, czy też zbiorowo, jeśli chcą pozostać wierni swemu powołaniu nie mogą sprzyjać nienawiści i niezgodzie pomiędzy klasami społecznymi. Przeciwnie, powinni popierać wzajemną zgodę i miłość. Kwestia społeczna i towarzyszące jej kontrowersje, takie jak charakter i czas trwania pracy, zarobek do zapłaty i strajki pracowników, nie jest po prostu ekonomicznej postaci. Dlatego nie może znaleźć się wśród tych, które są stale poza autorytetem kościelnym²⁹.

W powyższej encyklice Papież udzielił także odpowiedzi na pytanie: czy katolikom wolno należeć do mieszanych wyznaniowo lub neutralnych związków zawodowych? Twierdził on, że należenie do takich związków można tolerować jedynie pod warunkiem, że katolicy, członkowie związków niereligijnych, należeć będą równocześnie do zrzeszeń katolickich, które mają na celu pogłębienie religijnego światopoglądu, a same związki zawodowe będą się wstrzymywały od działalności niezgodnej z nauką Kościoła³⁰.

Kwestie społeczne poruszają także encykliki *Vehementer nos* oraz *Une fois encore*. Skierowane one są do narodu francuskiego i odnoszą się do tematu rozdziału Kościoła od państwa, jaki został zapoczątkowany w tym kraju na mocy ustawy uchwalonej 9 grudnia 1905 roku. Papież uważa w nich, że pogląd, iż państwo musi być oddzielone od Kościoła, jest poglądem absolutnie fałszywym, najbardziej szkodliwym błędem. Pogląd ten, opierając się na zasadzie, wedle której państwo nie musi uznawać jakiegokolwiek religijnego kultu, w pierwszym rzędzie winny jest wielkiej niesprawiedliwości wobec Boga, gdyż Stwórca człowieka jest także Tym, który ufundował ludzkie społeczności i utrzymuje je w istnieniu, tak jak utrzymuje nasze istnienie. Dlatego winniśmy Mu nie tylko prywatny kult, ale publiczne i społeczne oddawanie czci, dla uhonorowania Go³¹. Krytykuje także możliwość powierzenia nadzoru nad kościołami, seminariami, domami parafialnymi oraz wszelkimi innymi dobrami kościelnymi, tzw. stowarzyszeniom wyznaniowym. Uważa, iż Ustawa zorganizowała je w sposób naruszający prawo, ponieważ zarządzanie dobrami kościelnymi należy wyłącznie do kompetencji władzy kościelnej, a nie stowarzyszeń stworzonych przez osoby świeckie i nadzorowanych przez świeckie instytucje³².

3. Kontynuacja Benedykta XV

Kolejną osobą wybraną na tron piotrowy po śmierci Piusa X był kardynał Giacomo della Chiesa, który przybrał imię Benedykt XV. Był on 258 następcą Świętego Piotra, a jego pontyfikat przypadał na lata 1914- 1922. Przyszły papież urodził się 21 listopada 1854 w Genui, jako trzeci z czworga synów markiza Józefa Della Chiesa i markizy Joanny Migliorati³³. Na prośbę ojca ukończył najpierw studia świeckie, a później wstąpił do Collegio Capranicense w Rzymie. Święcenia kapłańskie przyjął 21 grudnia 1878. Następnie został przyjęty do Papieskiej Akademii dla dyplomatów kościelnych, w której przygotowywał się do podjęcia służby dyplomatycznej dla Stolicy Apostolskiej. Służbę dyplomatyczną rozpoczął w 1882 roku, a w

²⁹ Pius X, Encyklika *Singulari quadam* - www.piusx.pl/singulari-quadam/ [dostęp: 05.12.2024r]

³⁰ K. Ryczan, dz. cyt., s. 3- 4

³¹ Pius X, Encyklika *Vehementer nos* – www.piusx.pl/vehementer-nos/ [dostęp:] 03,12,2024r.]

³² Pius X, Encyklika *Une foice encore* – www.piusx.pl/une-fois-encore-o-rozdziale-kosciola-i-panstwa/ [dostęp: 02.12.2024r]

³³ Encyklopedia Szkolna A-Z Liceum, dz. cyt.

1883 został posłany do Madrytu, gdzie pełnił funkcję sekretarza tamtejszego nuncjusza kard. Mariano Rampolliego, a później podsekretarza stanu. 22 grudnia 1907 został przez Piusa X w Kaplicy Sykstyńskiej konsekrowany na biskupa Bolonii, a 23 maja 1914 obdarzony został godnością kardynalską³⁴.

Pontyfikat Benedykta XV przebiegał w cieniu I wojny światowej. W adhortacji apostolskiej *Ubi primum* oraz w swojej pierwszej encyklice *Ad beatissimi apostolorum* z 1 listopada 1914 wezwał walczące narody do pokoju, a także bronił neutralności Stolicy Apostolskiej. W powyższej encyklice Ojciec Święty za przyczyny wybuchu wojny uznał brak wzajemnej między ludźmi życzliwości; poniżanie powagi władzy; krzywdzące walki jednych klas społecznych z drugimi; pożądanie dóbr doczesnych, przemijających i znikomych z takim upragnieniem, jakby wcale nie było innych i to wiele donioślejszych, o których nabycie człowiek starać się powinien³⁵. Papież w *Ad beatissimi apostolorum* odnosząc się do swojego poprzednika, za jego przykładem potępia także błędy modernistów oraz zachęca do wstępowania do związków katolickich³⁶. Ponadto Papież uznał, że jest odpowiedzialny za wszystkich, bez względu na to po której stronie wojennego konfliktu się znajdują. Tej zasadzie pozostał wierny przez całą wojnę, co pozwoliło mu rozwinąć wielką akcję pomocy humanitarnej i charytatywnej wśród dotkniętych wojną narodów i międzynarodową akcję na rzecz przywrócenia pokoju, m.in.: 31 grudnia 1914 r. skierował do walczących propozycję wymiany jeńców inwalidów, niezdolnych do dalszej walki; w następnym roku, podjął dalsze starania w celu wycofania do Szwajcarii lżej rannych; inicjował przeprowadzanie zbiórek na rzecz ludzi poszkodowanych w trakcie działań wojennych; wydał wiele odezw wzywających do zbierania żywności dla krajów dotkniętych wojną, a także humanitarnego prowadzenia wojny; apelował o niebombardowanie obiektów cywilnych, a także protestował przeciwko gwałtom popełnianym na ludności cywilnej³⁷.

W 1920 roku Benedykt XV opublikował encyklikę *Pacem Dei munus pulcherrimum*, co oznacza: pokój jest darem Boga. Papież potwierdził w niej konieczność zorganizowania się społeczeństwa ludzkiego, aby dzięki temu unikać wojen na taką skalę jak ta, która dopiero co się zakończyła³⁸. Ojciec Święty w encyklice podkreśla znaczenie miłości w życiu chrześcijanina, która jest zawarta w najważniejszym przykazaniu: Będiesz miłował Pana Boga swego całym swoim sercem, całą swoją duszą i całym swoim umysłem (...) Będiesz miłował swego bliźniego jak siebie samego³⁹. To właśnie ta miłość zawarta w przykazaniu miłości ma wyróżniać chrześcijan. To właśnie ona według Następcy Świętego Piotra jeszcze bardziej podkreśla jedność⁴⁰. W bezpośrednim nawiązaniu do modlitwy Ojcze nasz, jakie znajduje się w powyższej encyklice, Benedykt XV podkreśla także potrzebę przebaczenia, aby wypełniać słowa Jezusa. Mamy postępować tak, jak mówi nam Chrystus, czyli kochać nieprzyjaciół i modlić się za nich.

Zakończenie

Sytuacja, jaka miała miejsce w XIX i na początku XX wieku, kiedy to jeden, stary, głęboko zakorzeniony społeczno-gospodarczy system, o utrwalonych wzorcach etyczno -

³⁴ E- ncyklopedia – www.silesia.edu.pl/index.php/Benedykt_XV [dostęp: 01.12.2024r.]

³⁵ Benedykt XV, Encyklika *Ad Beatissimi Apostolorum* – www.vatican.va/content/benedict-xv/en/encyclicals/documents/hf_ben-xv_enc_01111914_ad-beatissimi-apostolorum.html [dostęp: 05.12.2024r.]

³⁶ Tamże,

³⁷ M. Batóg, *Polityka zagraniczna stolicy apostolskiej po I wojnie światowej za pontyfikatu papieża Benedykta XV* [w:] Łódzkie Studia Teologiczne nr 28 [red:] S. Sosnowski, Łódź 2019, s. 32- 33.

³⁸ A. Akimjak, dz. cyt., s. 31.

³⁹ Ewangelia wg Świętego Mateusza [w:] Biblia Tysiąclecia [red:] K. Dynarski, Poznań-Warszawa 1990, s.1149.

⁴⁰ Benedykt XV, Encyklika *Pacem, Dei munus pulcherrimum* - www.vatican.va/content/benedict-xv/la/encyclicals/documents/hf_ben-xv_enc_23051920_pacem-dei-munus-pulcherrimum.html [dostęp:05.12.2024r.]

moralnych będących jedną z głównych podstaw jego trwałości, w którym wszystko jest określone i ma swoje miejsce, zostaje na przestrzeni kilkudziesięciu lat w całości wyparty przez nowy, próbujący wprowadzić także nową kulturę i nowe wartości system, była niewątpliwie jedną z największych rewolucji w historii ludzkości.

W tej nowej kulturze robotnik - człowiek z ludu, miał być tylko podrzędną jednostką, nieposiadającą nic swojego, nawet możliwości do stawania w obronie swoich podstawowych praw. W społeczeństwie tym, w którym miała toczyć się ciągła walka klas, z czasem miało dojść do zniesienia wszelkiej własności prywatnej, przejęcia kontroli ze strony państwa nad każdym aspektem życia oraz zmarginalizowania wiary w Boga.

Sytuację taką zastał obejmując tron papieski w 1878 roku Leon XIII. Podczas swojego długiego pontyfikatu stawał on m.in. w obronie praw robotników, w tym prawa do posiadania własności prywatnej oraz krytykował nadmierną kontrolę państwa i socjalistyczny dogmat o walce klas. Odpowiedzią papieża na wyzwania rzeczywistości XIX wieku była ogłoszona przez niego w 1891 roku encyklika *Rerum novarum*. Uważana ona jest za dokument, który dał początek współczesnej nauce społecznej Kościoła Katolickiego.

Dzieło papieża Leona XIII kontynuowali także jego następcy Pius X oraz Benedykt XV. Pius X oprócz walki z modernizmem katolickim, która to zajmowała dużą część jego nauki, podejmował też zagadnienie rozdziału Kościoła od państwa oraz funkcjonowania związków robotniczych, a Benedykt XV z uwagi na fakt trwającej I wojny światowej, dużą część swojej nauki poświęcał tematowi pokoju na świecie oraz pomocy osobą w trudnej sytuacji życiowej. Pomoc ofiarowaną innym uważał za obowiązek katolika, wynikający wprost z przykazania miłości Boga i bliźniego.

Działalność prowadzona przez trzech kolejnych papieży przełomu wieków dała podwaliny pod współczesną Katolicką naukę społeczną. Podejmowane przez nich tematy były kontynuowane przez kolejnych Następców Świętego Piotra, aż po obecnie urzędującego Ojca Świętego Leona XIV, przyczyniając się w dużej mierze do upodmiotowienia zwykłych, pracujących ludzi i polepszenia ich sytuacji życiowej.

Bibliografia:

Źródła

- 1). Benedykt XV., Encyklika *Ad Beatissimi Apostolorum* – www.vatican.va/content/benedict-xv/en/encyclicals/documents/hf_ben-xv_enc_01111914_ad-beatissimi-apostolorum.html [dostęp: 05.12.2024r.]
- 2). Benedykt XV., Encyklika *Pacem, Dei munus pulcherrimum*- www.vatican.va/content/benedict-xv/la/encyclicals/documents/hf_ben-xv_enc_23051920_pacem-dei-munus-pulcherrimum.html [dostęp:05.12.2024r.]
- 3). Ewangelia wg Świętego Mateusza [w:] Biblia Tysiąclecia, [red:] K. Dynarski, Poznań – Warszawa 1990.
- 4). Encyklopedia PWN - www.encyklopedia.pwn.pl/haslo/Pius-X;3957790.html [dostęp: 04.12.2024r.]
- 5). *Encyklopedia Szkolna A-Z Liceum*, [red:] J. Marcinek, Wyd. Zielona Sowa, Kraków 2005, s. 896, ISBN: 83-7435-027-X.
- 6). E- ncyklopedia – www.silesia.edu.pl/index.php/Benedykt_XV [dostęp: 01.12.2024r.]
- 7). E - ncyklopedia - www.silesia.edu.pl/index.php/Leon_XIII [dostęp: 03.12.2024r.]
- 8). Leon XIII., Encyklika *Rerum novarum* - www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_15051891_rerum-novarum.pdf [dostęp: 02.12.2024r.]
- 9). Pius X., Encyklika *Pascendi dominici gregis* O zasadach modernistów-www.sanctus.pl/index.php?grupa=89&podgrupa=500&doc=450 [dostęp: 04.12.2024r.]

10). Pius X., Encyklika *Singulari quadam* - www.piusx.pl/singulari-quadam/ [dostęp: 05.12.2024r]

11). Pius X., Encyklika *Une foice encore* – www.piusx.pl/une-fois-encore-o-rozdziale-kosciola-i-panstwa/ [dostęp: 02.12.2024r]

12). Pius X, Encyklika *Vehementer nos* – www.piusx.pl/vehementer-nos/ [dostęp: 03.12.2024r.]

Literatura przedmiotu

1). Akimjak A., *Sociálna filozofia*, Levoča 2015.

2). Batóg M., *Polityka zagraniczna stolicy apostołskiej po I wojnie światowej za pontyfikatu papieża Benedykta XV* [w:] Łódzkie Studia Teologiczne nr 28 [red:] S. Sosnowski, Łódź 2019.

3). Kmiec M., *Niezmiennosc nauczania Kościoła Katolickiego o wolności religijnej* [w:] Chrześcijaństwo, świat, polityka [red:] P. Mazurkiewicz, Warszawa 2020.

4). Nowak M., Encyklika *Rerum novarum* - odpowiedź na Marksa i nie tylko [w:] Przegląd Filozoficzny - Nowa Seria nr 4/2018 [red:] B. Dziobkowski, Warszawa 2018.

5). Okoniewski S., *Słowo wstępne do Encykliki o zasadach modernistów* [w:] Encyklika *Pascendi Dominici Gregis* O zasadach modernistów [autor:] PIUS X, Kraków 2013.

6). Ryczan K., *Kościół a związki zawodowe* - www.theo-logos.pl/server/api/core/bitstreams/b74e95b1-9f4b-4e64-bfc0-bff8cad5953f/content [dostęp: 03.12.2024r.]

7). Sowiński T., *Stosunek encykliki Leona XIII "Rerum novarum" do przemian społecznych w XIX-wiecznej Europie* [w:] Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość, tom 6 [red:] E. Baniecka, Gdańsk 2009.

8). Wróbel A., *Encyklika Rerum novarum- magna charta katolickiej nauki społecznej* [w:] Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego nr 33 [red:] K. Glombik, Opole 2013.

Netografia:

1). Catholic Culture – www.catholicculture.org/culture/what_you_need_to_know/index.cfm?id=78 [dostęp: 01.12.2024r.]

2). Rodzina Katolicka – www.rodzinaKatolicka.pl/sw-pius-x-pascendi-dominici-gregis-o-zasadach-modernistow/ [dostęp: 05.12.2024r.]

3). The Cardinals of the Holy Roman Church Biographical Dictionary Pope Leo XIII (1878-1903) Consistory of June 12, 1893 (XIX)- www.cardinals.fiu.edu/bios1893-ii.htm#Sarto [dostęp: 03.12.2024r.]

4). Zintegrowana platforma edukacyjna – [www.https://zpe.gov.pl/a/jak-zmienil-sie-swiat-w-xix-wieku-lekcja-powtorzeniowa/D3fKfGBIo](https://zpe.gov.pl/a/jak-zmienil-sie-swiat-w-xix-wieku-lekcja-powtorzeniowa/D3fKfGBIo) [dostęp: 06.06.2024r.]